

НЕКОИ ПАТОПИСЦИ ЗА ВЛАСИТЕ ВО МАКЕДОНИЈА***Кратка содржина***

Целта на овој труд е да даде преглед на некои оценки на странските патописци кои поминале низ Македонија и ги опишале обичаите на населението. Патописците со своите констатации и забелешки се многу значаен извор за проучување на нашето минато. Тие укажуваат на тешката положба на населението, даваат опис на градовите и населените места. Предмет на интерес на овој труд е да ни ги предаде погледите на некои странски патописци кои поминале низ Македонија и се интресирале за Власите кои ја населувале оваа територија.

***Клучни зборови:* МАКЕДОНИЈА, ВЛАСИ, ПАТОПИСЦИ, БИТОЛА, СОЛУН, РОМАНИЈА, РОМАНЦИ, ПАТУВАЊА.**

Меѓу патописците кои поминале низ Македонија и го опишале животот и обичаите на Власите е романскиот поет, публицист и општественик Димитрие Болинтинџану (Dimitrie Bolintineanu, 1819-1872).¹ Тој бил роден во Болинтинул. Учествовал во револуционерните настани од 1848 година и долго бил уредник на весникот “Poporul suveren”. Кога револуцијата била задушена тој морал да ја напушти земјата и заминал во повеќе годишна емиграција. Во 1857 година се вратил во Романија и тука се јавува како борец за обединување на Романците. Во 1859 година кога се обединеле Влашка и Молдавија тој добил високи должности во државата и извесно време бил и министер. Сороботувал со кнезот Куза. Тој е заслужен и за основање на Универзитетот во Букурешт и други национални научни институции. Подоцна паднал во немилост на властите и болен во длабока беда умрел во 1872 година.

Напишал голем број трудови во кои ги критикувал романските богати слоеви, а ги славел оние кои го штителе народот. Познат е по своите патописи од неговите патувања по Дунав, Бугарија, Мала Азија, Египет, Македонија и др. За нас важни се патувањата низ Македонија кои ги извршил во летото 1854 година кога се водела Кримската војна.

¹ Александар Матковски, Македонија во делата на странските патописци, Скопје, 1992, 75-122.

Патописот го подготвувал до 1858 година. Тој тргнал од Солун, потоа се упатил кон Воден, Острово, Пела, Костур, Битола, Прилеп Крушево, Света Гора и други места. Патописецот ги посетувал местата кои биле населени со Власи. Особено ги критикувал Грците кои ги асимилирале Власите. Тој Власите од Балканот ги сметал за Романци и затоа бил заинтересиран за училиштата, црквите и ја поддржувал романската пропаганда во Македонија. Неговото дело носи наслов: „Патувања на Романци во Македонија и на планината Атос или Света Гора“, издаден во Букурешт 1868 година. Патописот е многу значаен и за Македонија бидејќи во него е дадена вистинска слика на грчката пропаганда. Патописот го почнува со почетокот на патувањето од Хелеспонт до Солун. Тој оценил дека овие народи во минатото живееле блескав живот мислејќи на големите цивилизациски достигнувања во старите времиња, а сега ги видел мизерни и заостанати и дека одвај можел да се воздржи да не викне „Овие народи треба да биле многу мизерни кога стигнале довде“.²

Тој оценил дека ова население нема смелост да ја симне турската власт. Го опишува туркменскиот народ кој владее со нив како „блед, религиозен, уништен од беда, варварски, неписмен, дали има способности кои ги немаат христијанските народи?“³ па ги повикува потчинетите народи да се храбри за да се ослободат.

Патописецот во Солун се сретнал со еден македонски Романец како што тој ги нарекува Власите во Македонија. Ја опишува неговата широка кука која била од дрво, на два ката, но внатре немало луксуз. Била наместена по европски обичај со долги кревети крај прозорците, пердиња, огледала, шкафови маси од орев. При разговорот со домаќинот кога му кажал дека е сместен во една гостилница во градот тој го поканил да се смести кај него. Откако Болинтиненеану го одбил тој го поканил на ручек. Дома го преставил на својата жена и кога овој ѝ се обратил на романски јазик му одговорила на истиот јазик. Во текот на разговорот за време на ручекот тој оценил дека жената на домаќинот не го познавала грчкиот јазик и дека му се лутела на мажот кога со гостинот зборувал на грчки јазик. Тој дознал дека жените не го знаат грчкиот јазик, а мажите поради потреба од трговија морале да го знаат. Исто дознал дека своите деца ги мажат и женат со Власи. Нивната петнаесетгодишна ќерка се срамела да се покаже на странец и тоа било обичај кај населението да не ги покажува девојките и жените пред туѓинци.

Патописецот добил информација од домаќинот Г. Космад дека имало околу два милиони романска популација во областа, но тој оценил дека тоа е претерано. Погolem дел Власи живееле по планините и дека се

² Ibidem, 78.

³ Ibid.

најхрабри и најнезависни од власта. Тие одгледувале големи стада овци, еден дел од нив се овчари кои живеат по планините под шатори, а друг дел од нив живее по долините и се многу богати луѓе. Планинците зборувале чист романски јазик, а додека оние по долините зборувале, пред сè, грчки јазик и не сакале да кажат дека се Власи бидејќи Грците им се подбивале, додека дома пред своите жени зборувале романски јазик. Нивните жени не го знаеле грчкиот јазик. Нивните деца не сакале да ги праќаат во грчки училишта па грчката пропаганда иако прави големи напори да ги погрчи не успева во тоа. Голем дел од нивните деца одат во странство и станале видни личности во Атина, Виена, Лондон, Константинопол, Букурешт и други градови.

По напуштањето на Солун патописецот ја посетил Едеса (Воден). Во патописот го предава историјатот на овој град. Тој е восхитен од убавината и историјата на овој град и им препорачува на сите кои ќе одат по овие мориња да го посетат.

Потоа патописецот дава податоци за бројот на Власите и смета дека во Македонија има 450.000; во Тесалија 200.000; во Епир и Албанија 350.000; а во Тракија 200.000; или вкупно 1.200.000 без Грција. Овие податоци ги собрал од населението и некои турски документи.⁴

Но Власите постојано биле прогонувани од страна на Грците. Тие преку религијата сакале да го асимилираат населението и сите православни верници на ова подрачје. Од сите нив бил формиран еден т.н. грчки елемент. Онеправданоста била голема со оглед дека граѓаните плаќале големи давачки на име на црквата, а таа го пропагирала грцизмот. Грчките свештеници ги прогонувале калуѓерите Власи (Романци).

При престојот во Воден патописецот бил посетен од повеќе селани од Воден. Тој ги опишува како „добро градени, интелегентни физиономи и пробивни погледи без суровост“. Тој им се претставил како арман. Тие биле изненадени од фактот дека во земјата каде живеел гостинот немало ни Грци, ни Арнаути, ни Бугари, дека тие имаат владетел Романец, зборуваат романски јазик, а во црквите се служи на овој јазик. Особено биле восхитени од пиштолот кој го носел и дека тој бил произведен во неговата земја. Утредента му донеле храна без да сакаат да им плати.

Потоа патописецот прави анализа на јазикот со кој се служи ова население. Смета дека тие зеле елементи од соседните народи, но дека процентот е многу мал и изнесува 2%. Граматиката според него е приближна на романската. Особено тоа може да се види во речникот на повеќе јазици од 1770 година издадена во Москополе од свештеникот Да-наил.

⁴ Ibid, 82.

Меѓу местата кои ги посетил било и Острово во близина на Битола. Во куќата каде бил сместен дознал дека и во овие краеве има многу Власи и дека имињата на некои места како Острово, Кажани, Флорина се романски. Тој сметал дека во Албанија има 700.000 Власи. Но, никој во државата не го знаел точниот број, бидејќи кога бил собиран арачот намерно се криел бројот на населението. Особено не можел да се знае бројот на Власите по планините.

Патописецот смета ако се сака да се дознае точниот број на Власите, од Романија требало да се испратат лица кои би изработиле карта на сите места за бројот на населението во секое место. Тој презел и чекори за да се подобри положбата на ова население со испраќање на меморандум до Фуад-паша со барање да се овозможи отворање нивни училишта, свештениците во црквите да бидат Власи, да си организираат вооружена полиција на граничните премини со нивни граничари. Тој се залага за поголема романска пропаганда во сите области каде имало Власи. Од домаќинот разбрал дека во местото имало две грчки училишта, а дека во црквата се служи на грчки јазик кој не бил разбирлив особено за влашките жени.

При посетата на Лерин (Флорина) тој зборува за обичаите на Власите од ова место. Тој на еден извор видел убави жени кои боси переле алишта и бил маѓепсан од нивната убавина. Кога го прашал стопанот како да се запознае со една жена која ја видел на изворот тој му кажал дека девојчињата таму се срамежливи и диви и дека кога во куќа ќе дојде туѓинец тие се кријат. Кога се женат момчињата не ги гледаат невестите. Тоа го правеле неговите блиски роднини. Кога се вршела крштевка старите жени плачеле со оглед на тешиот живот на детето кога ќе порасне. На крштевањето не присуствувале мајките. Кумот и свештеникот плукале преку детето за да го истераат ѓаволот. Потоа дава опис на свадба која според него многу личела на свадбите во Романија. Погребите исто биле слични како кај Романците во Романија.

Носијата на Власите имала влијание од местото каде живееле. Поголем број носеле гунче од козина и црн фес. Во некои места носеле шалвари, елек и фес. Населението живеело сиромашно, јадело качамак, кромид, лук, сирење, а на празниците колеле јагне или јаре.

Власите биле вклучени во политичките организации на Грците. Нивна одлика била гостопримливост, а честа на семејството била света работа. Нивната религија била православна и тој смета дека православното го примиле од време на Нерон. На некои места Власите биле вооружени. Жените ги криеле од туѓинци, а девојчињата и момчињата се мажеле и женеле според волјата на таткото. Млади се женеле, а некои од мали биле свршувани. На одредена возраст им се сечела косата, а тоа би-

ло пропратено со одреден церемонијал. Машките го наследувале недвижниот имот, а девојките подвижниот имот.

Влашките жени биле убави, бели, витки, со мали раце и нозе со латинска нежност. Биле облечени во убава облека.

При престојот во Битола за која тврди дека има голем број Власи, тој влегол во повеќе влашки куќи. Многу од битолските Власи се сраме-ле да кажат на која националност припаѓале. За разлика од нив нивните жени строго се држеле кон својата нација. Па, патописецот смета дека ако „овој народ се спаси да не биде претопен, ќе има култивиран јазик, литература, историја, најпосле ќе има едно име и тоа ќе им го должи само на романските жени. Жените се најсилна потпора на националноста. Доколку се скрши оваа потпора народот исчезнува“.

Потоа се дадени имињата на повеќе мажи кои странците ги сметаат дека се Грци (Качандони, Чонга, Ефримиу Влахава, Хаџи Петру, Андруцу со синот Одиса, Колети, Досиу, Дионисиу Вафа и др.)

Романците се делат на шест групи и тоа: Линотопенци, Никуленци, Грамустеани или Планинци, Моцини или Моци во Тесалија, Москополци, преку Пинд и Гопиштенци. За сите дава одредени карактеристики и тоа дека Линотопенците биле решителни, но инаетчии. Тие биле убави, високи со црни очи и коса. Никуленците од Охридско биле елантни, со чисти облеку. Жените биле елегантно облечени, кокетни и нежни. Москополците (Колоња-Средна Албанија) од нив произлегле најзначајните луѓе на Власите. Таму е отворена и првата печатница, каде било отпечатено евангелие на романски јазик. Гопештанците биле најразбојнички настроени, биле брзи, итри и најмногу од сè биле заинтересирани за оружје. Моцините од Тесалија обработувале земја, исто биле занаетчии, симитчии и др. Оттаму излегле видни влашки луѓе. Грамостеанците се овчари и нивна одлика била што никогаш не лажеле. Јазикот им бил најчист. Нивните жени ткаеле ќилими, покривачи и др. Од нив излегле видни воени личности. Битолците се дел од Москополците, биле учени луѓе студени и намрштени ако добро не ги познаваш.

Патописецот дава опис и на некои пагански обичаи кои се изведувале од ова население како Драгорка, Додоле, Коледе и Василица.

Потоа патописецот прошетал по Македонија за да види каде и како живеат и колкав е бројот на Власите. Констатира дека е тешко повеќе да се дознае за Власите во Македонија зашто ниеден писател или учен во минатото не се задржал на ова прашање. Притоа тој ги спомнува Прилеп, Битола, Велес, Скопје, Гостивар, Тетово и др. Меѓу позначајните села кои се населени со Власи биле, Магарево, Трново, Трстеник, Јанковец, Белица, Клисуреа и др.

На крајот патописецот заклучува дека Романците во Македонија се во голем број и треба да се борат за да го задржат јазикот и обичаите за да не се претопат во Грци.

Францускиот дипломат, писател и патописец Еспри Мари Кузинери⁵ (Esprit Marie Cousinsers Marsej 1747- Pariz 1833) во својот патопис „Патувањето во Македонија I“ (Voyage dans Macedoine) ги спомнува и Власите. Тој за нив пишува “...Власите се многубројни во Македонија и се потчинети, како и Грците и Бугарите на патријаршиската хиерархија во Константинопол. Тоа население е чисто римско. Тоа произлегува од уривањето на градовите, наречени од разни императори „колони“, каде што поставиле легиони, користејќи ги римските граѓански закони.”⁶ Поради политичките потреси во XI век овие жители ја напуштале земјата, а биле желни за независност и се собрале по планините кој го делат Епир од Македонија и Тесалија. Тие зборувале латински и лесно се распознавале. Ако ги прашаш од која народност се тие со гордост одговарале дека се Римјани. Кузинери констатира дека Власите отаде Дунав се разликуваат од оние во Македонија иако и двата народа зборуваат на лош латински јазик. Но македонските Власи биле храбри и горделиви. Нив ги ставале пред караваните кога се одело на панаѓурите. Во караваните тие се препознавале по својата облека, стасот и високите шубари и со воинствениот став.

При описот на Серес патописецот спомнува дека Власите заедно со Грците биле главни трговци кои тргувале со Германија. Тие таму испраќале бел памук, потоа манифактурни производи, штофови и платно. Платното било значаен производ при размената со Германија.⁷ Исто така се спомнува дека Власите ја држеле трговијата со Виена.⁸

Власите ги спомнува и патописецот Пуквил во својот патопис од 1817 година под наслов „Патувањето во Грција“ Т. I II (Vosage de le Grece, Paris 1826) кое се наоѓа во националната библиотека во Париз. Тој Власите ги спомнува како жители на градот Влахо-Клисуре околу 500 семејства и тоа Валси Дасарети кои биле преселеници од Москополис. Во градот имало многу богати трговци и кирации кои тргувале со Босна. Ова население смета Пуквил околу петнаесеттиот век избегало по планините за да го избегнат ропството и смртта. Власите барале студени места со студени води и пасишта.⁹

Рускиот славист Виктор Григорович (Балта 1815- Јелисавет град 1876) во својот патопис „Патешествија по Европска Турција“, издаден во

⁵ Александар Матковски, Македонија во делата на странските патописци (1778-1826, 599-643).

⁶ Ibidem, 601.

⁷ Ibid, 626.

⁸ Ibid.

⁹ Ib, 682.

Казан 1848 година препечатен во Москва во 1877 година дава опис на македонските Власи. Тој при посетата на Битола поминал извесно време во куќата на еден Влав и констатира дека Власите (Цинцарите или Куцовласите) се многу снаодливи, претпазливи, постојано ги надгледувале туѓинците и немале доверба во нив. Тој оценува дека битолските Власи биле образовани и многумина зборувале германски и италијански.¹⁰

Германскиот патописецот Јохан Хан (Johann Georg Hahn 1811-1869)¹¹ при своето второ патување на Балканот го издал патописот под наслов „Патување по течението на реките Дрина и Вардар од 1863 година“ издадено во 1867 година во Виена. Патописецот зборува покрај другото и за Власите во областа Моглена. Тој забележал дека ги има многу во селото Ноќе кое е најголемо во областа и е карактеристично дека жителите на селото преминале во исламот. Патописецот не можел да дознае кога Власите минале во исламот и смета дека исламот го примиле за да се заштитат од насилството кога во овие области се населиле Јуруците. Мохамеданските Власи живеат во Ноќе, а нивниот јазик се разликувал од другите Власи во Македонија, биле граничари и распрскани по македонските граници. Овие Власи биле најфанатични мохамеданци во покраината.¹²

Заклучок

Може да заклучиме дека странските патописци се интересирале за Власите кои живееле во Македонија и на Балканот. Тие напишале значајни патописи од кои може многу да се дознае за обичаите, јазикот културата на ова население. Особено ја истакнуваат храброста, гордоста на ова население кое не сакајќи да се потчини на Турците ги напуштале своите огништа и се населувале по планините и таму се занимавале со сточарство. Но, неоспорен е фактот дека од влашката популација потекнале многу видни личности познати во Македонија и надвор од неа. Голем проблем за Власите била грчката пропаганда која сакала да ги асимилира, но благодарение на жените и нивната приврзаност кон семејството тие ја зачувале својата посебност.

¹⁰ Александар Матковски, Македонија во делата на странските патописци (1827-1849), Скопје 1992, 571-571.

¹¹ Истиот, (1850-1864), 616-681.

¹² Ibid, 674-5.

Литература

Зборник Власите на Балканот, Скопје 2002.

Зборник Власите во Македонија и Балканот, Скопје 2003.

Матковски Александар, Македонија во делата на странските патописци (1827-1847), Скопје 1992.

Матковски Александар, Македонија во делата на странските патописци (1850-1864), Скопје 1992.

Матковски Александар, Македонија во делата на странските патописци (1778-1826), Скопје 1992.

Margarita PESHEVSKA

SOME TRAVELERS FOR THE VLACHS IN MACEDONIA

Summary

According to the above mentioned, it can be concluded that the foreign writers of travel books were interested in Vlach who were living in Macedonia and in the Balkan. They wrote important travelogues out of which can be learnt more about the custom, the language and the culture of this population. Particularly, the travelogues point out the courage, pride of this population who not preferring to be brought under the Turks they left their own hearth and home and they started inhabiting the mountains, where they engaged in farming. The Vlach were interested not only in farming but in craftsmanship, trading, renting, and taking different goods over to the Central Europe as well as to the Balkan. It is undeniably that the from the Vlach population descended many notable people who were famous in Macedonia and out of it. Big problem for the Vlach was the Greek propaganda with an intention to assimilate them. However, thanks to the women and their deep attachment to the family they kept their own characteristic.

Key words: MACEDONIA, VLACH, WRITERS OF TRAVEL BOOKS, BITOLA, THESSALONICA, ROMANIA, ROMANIANS, TRAVELLING.